

VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE S POSEBNIM OSVRTOM NA UČENIKE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU INTEGRIRANE U REDOVINI SUSTAV ODGOJA I OBRAZOVANJA

*Rosanna Biasiol Babić, prof. defektolog,
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli,
Odjel za obrazovanje učitelja i odgojitelja*

S a ž e t a k

U ovom radu autorica prvo općenito piše o vrednovanju i ocjenjivanju učenika osnovnih i srednjih škola, a zatim se osvrće na ocjenjivanje i vrednovanje učenika s teškoćama koji su integrirani u redovitu nastavu. Jedna od najvažnijih stvari je da se učenici i svi sudionici odgojno obrazovnog procesa pri praćenju, provjeravanju i ocjenjivanju osjećaju sasvim opušteno i ugodno bez imalo neugodnosti, straha ili stresa. Nadalje bilo bi vrlo bitno pružiti mogućnost svim učenicima pojedinačno da se izraze na njima najprihvatljivijem načinu (pismeno, usmeno, gestovno, izradom prilagođenih testova, praktičnih uradaka, zadaća itd.). Treba isto tako osvijestiti bilo učitelja, profesora, stručnog suradnika, i drugi sudionici da tijekom ispitivanja se objektivno, profesionalno i korektno ponašaju.

Ključne riječi: *odgoj, obrazovanje, usvajanje znanja, ispitivanje, vrednovanje, ocjenjivanje, učenici osnovne i srednje škole, učenici s teškoćama u razvoju, nastavni proces, znanje, vještine, sposobnosti, rehabilitacija, integracija*

UVOD

Ocjenjivanje učenika je složen postupak kojim se određuje razina učenikovih postignuća u savladavanju znanja, vještina i kompetencija tijekom njegova praćenja, provjeravanja, vrednovanja od strane učitelja ili nastavnika ili drugih sudionika u odgojno obrazovnom procesu. To je vrlo važan dio odgojno obrazovnog procesa kroz koji ocjenjivač (bilo učitelj, stručni suradnik ili drugi) procjenjuje koliko su ostvareni ciljevi odgojno obrazovnog rada i tu procjenu izražava bilo broječno, bilo bodovno, bilo opisno.

Praćenje, provjeravanje i ispitivanje sastavni su dijelovi procesa kojima se nastoji prikupiti mnoštvo različitih elemenata o učenicima da bi se postiglo objektivno i realno ocjenjivanje učeničkih postignuća. Ispitivanje učenika je postupak koji se u velikoj mje-

ri poklapa s provjeravanjem učenikovih znanja, vještina i sposobnosti, a čini osnovu za ocjenjivanje.

Ispitivanje kao i drugi postupci, ovisi o učenikovim mogućnostima i mogućim načinima komunikacije i izražavanja kao što su usmeno, pismeno, gestovno, izradbom nekog uratka itd.

Postupak koji mnogi prosvjetni djelatnici smatraju razmjerno zasebnom pedagoškom cjelinom u odgojno-obrazovnom procesu je *ocjenjivanje*. Ono se smatra posljednjom fazom u pedagoškom postupku praćenja i provjeravanja i usko je povezano za spoznaje o učeniku prikupljene upravo u tim fazama. Ocjenjivanje mora biti objektivno, utemeljeno na broju i vrsti pitanja, koje će učeniku omogućiti da izrazi svoje znanje, vještine i sposobnosti. Način ispitivanja i ocjenjivanja ne smije biti neugodan i stresan za učenike, kako se ne bi javio otpor, nelagoda ili strah. Za vrijeme ocjenjivanja treba nastojati kreirati ugodnu radnu atmosferu koja će učenike osloboditi straha i neugodnosti, u kojoj će učenici biti poticani da izraze svoje znanje, vještine i sposobnosti, da se osjećaju ugodno i da steknu i zadrže pozitivni sliku o sebi i o svojim sposobnostima i mogućnostima.

Da bi se izbjegle greške i slabosti u ocjenjivanju treba se pridržavati određenih načela kao što su: načelo javnosti, načelo objektivnosti, načelo poštivanja učenikove osobnosti.

O OCJENJIVANJU OPĆENITO

Dobivena ocjena, bilo etapna, bilo konačna (na kraju nastavne godine, bilo na kraju jednog ciklusa školovanja u OŠ ili srednjoj školi) daje informacije:

- samom učeniku koliko zna ili ne zna, da bi ga motivirala da nauči što ne zna odnosno da bi ga potaknula da u budućnosti radi što kvalitetnije,
- ocjenjivaču da pokaže koliko učenik/ca (ne)zna da bi se mogao ravnati, prilagoditi načine, metode i tempo poučavanja,
- roditeljima da bi znali koliko njihovo dijete/djeca napreduje te bi ih motivirali da nauče ono iz čega su slabijeg znanja,
- kod upisa u prvi razred srednje škole ili fakulteta ili više škole da bi znale koje učenike/studente će upisati.

Druga svrha ocjena je da one posluže kao nagrada. Visoke ocjene nagrada su za kvalitetan rad i zadovoljavaju učenikovu potrebu za afirmacijom, postignućem i moći. Učenici (pa i njihovi roditelji) često su nezadovoljni dobivenim ocjenama. Nekada su učenici i njihovi roditelji nerealni, nekritični i neobjektivni u procjeni svoga, odnosno znanja njihovog učenika, a nekada se s pravom žale na nezasluženu (nižu) ocjenu. Da učenik/ca dobije pravu i objektivnu ocjenu koju zaslužuje vrlo je važno iz više razloga:

prvo: učenikovo samopoštovanje i samopouzdanje najviše ovisi o uspjehu u školi, a to je i dobra osnova mentalnog zdravlja svake mlade osobe (tko ne bi želio biti uspješan?)

drugo: kod djece školskog uzrasta loše ocjene su najčešći uzrok straha i stresa Bradar i Rijavac (1998.) su mišljenja da se strahovi prema školi razvijaju već od predškolskog razdoblja, a važnu ulogu imaju roditelji koji stvaraju početne strahove od škole općenito. Česta anksioznost, dugotrajan stres može imati za posljedicu ozbiljne zdravstvene i psihičke probleme. Takva djeca kasnije su u većoj mjeri podložna depresijama, traženju utjehe i izlaza u alkoholu, pušenju i drogiranju. (Bradar, Rijavac, 1998.)

treće: loš uspjeh u osnovnoj ili srednjoj školi bitno ograničava daljnji nastavak školovanja.

četvrto: volju i motivaciju za učenje ništa ne ubija kao osjećaj da uloženi trud i rad i postignuto znanje nisu primjereno i objektivno vrednovani i nagrađeni. A bez volje i motivacije nema pravog učenja.

Dr William Glasser, autor „Teorije izbora“, „Realitetne terapije“, „Kvalitetne škole“, „Svaki učenik može uspjeti“ i niza drugih poticajnih knjiga, predlaže ukidanje slabih ocjena jer su samo štetne.

„Dobri učenici žele ocjene, jer su im one plaća za dobar rad. Nastavnicima su potrebne, jer ne žele izgubiti moć koju im ocjene pružaju kao sredstvo prisile. „Učini što ti kažem i dobit ćeš dobru ocjenu; ne učiniš li, dobit ćeš slabu“. (...) kvalitetna škola zadržat će dobre ocjene, jer njihova moć prisile nije destruktivna ako su pošteno zarađene: one su poput bolje plaće za bolji rad. Dapače malo će se izgubiti nastankom slabih ocjena. (...) U kvalitetnoj školi neće biti slabih ocjena. To će biti najteža promjena. Nastavnici, školska uprava, roditelji i političari žalit će se kako se od njih traži da polože oružje usred rata. Možda će se suprotstaviti i učenici koji dobivaju dobre ocjene. Trebat će vremena, strpljenja i truda kako bi se nastavnike uvjerilo da se odreknu prijeteće slabim ocjenama. No ako se loše ocjene i njihov potencijal za prisilu potpuno ne uklone iz škole, ona neće biti kvalitetna. Loše ocjene ne treba ukinuti brzo.“(Glasser, 1994.)

Postoje različite vrste motivacije, a kada govorimo o obrazovanju najvažnija je motivacija za postignućima: to je namjera stremeljenu ka uspjehu i biranje aktivnosti usmjerenih k cilju i uspjehu. Takva motivacija i ambicija učenike stvara upornima i potiče ih na sve kvalitetniji i naporniji rad. Jesmo li se ikada zapitali kako to da srednjoškolci vrlo lako savladaju gradivo u auto školi i s uspjehom od prve (najčešće) polože vozački ispit? Naravno, zbog vrlo velike motivacije da mogu sami upravljati automobilom. Svi imamo potrebu osjećati se vrijednima, uspješnima i to nastojimo postići ili težiti uspjehu ili izbjegavajući neuspjeh. Oni koji izbjegavaju neuspjeh klone se svih aktivnosti u kojima bi mogli doživjeti neuspjeh i tako čuvaju svoje samopouzdanje i samopoštovanje. Učenik koji dobije lošu ocjenu vrlo vjerojatno će prestati učiti jer ako ne uči nitko mu ne može reći da nema uspjeha u učenju jer njega učenje ne zanima.

ŠTO SU OCJENE?

Na temelju informacija koje ispitivač (učitelj, nastavnik ili netko drugi) dobije ispitivanjem znanja učenika daju se ocjene. Samo ispitivanje je važan i delikatan postu-

pak u kojemu se pitanjima i potpitanjima potiče učenika da pokaže znanje (a ne da se učenika dovodi u situaciju da pokaže što ne zna) o nekom sadržaju. Ispitivač tijekom ili nakon odgovora procjenjuje vrijednost odgovora i svoju procjenu obično izražava brojem od 1 do 5.

Dr W. Glasser, koji se dugo bavio proučavanjem američkog sustava osnovnih i srednjih škola vidi glavne krivce lošeg uspjeha u sustavu ocjenjivanja od 1 do 5. „Vjerujem da je sadašnji sustav ocjena od 1 do 5 uzrok odbijanja mnogih učenika da rade u školi (...) Dokle god budemo primjenjivali sustav ocjenjivanja 1,2,3,4 i 5 teško da ćemo poboljšati naše škole u kojima nema mnogo uspjeha, u kojima prevladavaju ocjene 3, 2 i 1. Tragično je da su u ovom novom stoljeću naši neuspješni učenici, koji očajnički moraju maturirati i dobiti diplomu koja pokazuje njihovu kompetentnost, zarobljeni u sustavu od kojeg manje od 20% njih ima koristi. (...) Prije otprilike deset do petnaest godina (oko 1985-1990.; knjiga je napisana 2001. godine – op. autora) neki ljudi iz siromašnijih naselja počeli su sumnjati u to opće gledište prema kojemu je tako mnogo učenika nesposobno. Oni su rekli: Učenici nisu krivi što nisu puno naučili; krive su škole koje puštaju učenike da maturiraju a da jedva znaju čitati, da ne govorimo o pisanju i računanju“ Ali nitko još nije, koliko znam, uperio prstom u glavnog krivca – sustav ocjenjivanja od 1 do 5.“ (Glasser, 2001.)

ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA OCJENU

Po svim bitnim karakteristikama ispitivanje znanja je zapravo mjerenje znanja. Postoji predmet mjerenja (znanje), instrument kojim se mjeri (ispitivač) i tehnika mjerenja (razni oblici ispitivanja). Ocjena bi trebala biti određena učenikovim znanjem, a ne ispitivačevim osobinama i namjerama. Različita ispitivanja su pokazala da različiti ispitivači daju različite ocjene za isto pokazano znanje pa čak i to da isti ispitivač u različito vrijeme daje različite ocjene za isti pismeni tekst, To znači da su ispitivači neobjektivni te da ocjena ne ovisi samo o pokazanom znanju već i o osobinama onoga koji ocjenjuje. Često su ocjene više odraz osobina ispitivača nego kvalitete učenikova odgovora. Zašto je tomu tako dva su osnovna uzroka:

- znanje nije izravno dostupno mjerenju nego se o njemu posredno zaključuje na osnovi odgovora učenika i

- ocjenjivač se pojavljuje u dvostrukoj ulozi i kao instrument mjerenja i kao mjeritelj.

Kao što se vidi ocjena je određena utjecajem velikog broja čimbenika koji se odnose na ispitivača, učenika i tehnike ispitivanja. Kako istraživanja pokazuju često je ocjena više određena tim čimbenicima nego kvalitetom znanja, koje je pravi predmet mjerenja.

ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA OCJENE OVISNI O UČENIKU

Kako o učenikovu znanju zaključujemo na osnovi njegovih odgovora, brojne karakteristike učenika mogu iskriviti pravu sliku stanja kod ocjenjivanja:

- tako npr. učenici koji se lakše, tečnije izražavaju redovito dobivaju bolje ocjene dok manje elokventni učenici, oni koji zamuckuju i otežu dok odgovaraju, dobivaju lošije ocjene za objektivno isto znanje;

- učenici koji se izražavaju onako kako to od njih očekuje ispitivač dobivaju bolje ocjene od onih koji improviziraju i izražavaju se svojim riječima;

- oni učenici koji bolje zapažaju neverbalnu komunikaciju ispitivača i koji brzo reagiraju na znakove (ne) odobravanja kod ispitivača, puno bolje ocjene će dobiti od onih učenika koji podjednako znaju ali nisu snalažljivi i ne reagiraju na vrijeme na neverbalne reakcije ispitivača;

- osjetljiviji, emotivniji i osjećajno labilniji učenici za isto znanje dobit će lošije ocjene.

ČIMBENICI OVISNI O ISPITIVAČU GLEDE OCJENJIVANJA

Posredno mjerenje učenikova znanja zapravo je ocjenjivanje. Da bi mjerenje bilo uporabljivo i da bi se na osnovu ocjena moglo komparirati učenike (uspoređivati, rangirati) mora se točno znati što mjerimo i u skladu s kojim kriterijima. Kako je ispitivač i mjerni instrument i mjeritelj, on sam određuje što mjeri i kako učenik treba odgovarati da bi dobio zadovoljavajuću ocjenu (određuje značenje, vrijednost ocjene i to ovisno o svojim osobinama, mogućnostima i raspoloženju). Ista brojčana ocjena od ispitivača do ispitivača ima različito značenje. Ispitivači spontano mijenjaju svoje kriterije ocjenjivanja i predmete mjerenja, tako da brojčano ista ocjena ima i kod istog ispitivača različito značenje, ovisno o učeniku na kojeg se odnosi te raspoloženja ispitivača. Različite kriterije ocjenjivanja imaju razni ispitivači. Jedni su stroži, drugi blaži, a treći umjereni. Za nekog ispitivača kažemo da je strog kada daje niže ocjene (takav prosvjetni radnik puno traži od svojih učenika bez obzira koliko on sam njima daje). Blag je onaj ispitivač koji daje češće visoke ocjene, a rjeđe slabe. I ispitivači su samo ljudi pa su podložni raznim utjecajima kod ocjenjivanja, nekada su stroži, nekada blaži ovisno o njihovom raspoloženju, zdravstvenom stanju, umoru, izloženosti većem ili manjem stresu u školi ili izvan škole, od toga kako se pojedini učenici ponašaju prema njima ili cijeli razred itd. Dakle, ispitivač sam spontano i nesvjesno mijenja svoj kriterij ocjenjivanja ovisno o djelovanju čitavog niza čimbenika koji nemaju izravnu veze s učenikovim znanje i njegovim odgovorima. Nadalje, na ocjenu ima utjecaj i vrijeme ocjenjivanja (kalendarsko-početak ili kraj nastavne ili školske godine) te radi li se o redovnim ili završnom razredu školovanja. Na neke ispitivače mogu utjecati i ocjene koje učenik ima iz drugih nastavnih predmeta ili aktivnosti te o tome kakvo „zvono“ nosi pojedini učenik („halo efekt“). Isto tako na dobivanje ocjena utječe da li je ispitivač-ocjenjivač u većoj ili manjoj mjeri povezan s učenicima određenog razreda (tj. da li je razrednik/ca ili nije jer razrednici se više „brinu“ za svoje učenike i time što im pomažu da dobiju bolje ocjene.)

ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA OCJENE OVISNI O TEHNIKAMA OCJENJIVANJA

Prosvjetni radnici ispituju i ocjenjuju svoje učenike na različite načine i uglavnom su svi uvjereni da su upravo ti njihovi načini ocjenjivanja najprikladniji i najbolji. Oni često ne primjećuju greške koje pri tome čine. U našim školama znanje se provjerava i ocjenjuje na osnovu usmenih provjera, pismenih zadaća, raznih vrsta pismenog testiranja te drugih oblika provjere znanja (seminarski radovi, istraživanja, projektni zadaci i slično). Niti jedan od ovih načina provjere znanja ne odgovara svim učenicima.

Postoji pasivan i aktivan način usmenog ispitivanja. Kod *pasivnog* tipa ispitivača, koji učeniku postavi pitanje i pasivno očekuje odgovor, učenikov odgovor značajno ovisi o sposobnosti i vještini usmenog izražavanja, osjećaju stabilnosti, o vještini prilagođavanja zahtjevima ispitivača, o tome da li je pravilno razumio postavljeno pitanje itd. Kod tog načina ispitivanja često su znanja učenika podcijenjena i on dobiva slabije ocjene. *Aktivan* tip ispitivača postavlja brojna potpitanja i daje dodatna pojašnjenja te tako ispitanika navodi na ispravan odgovor. Ocjena je često precijenjena. Većina ispitivača učenike ispituje i ocjenjuje na način koji je između ova dva krajnja tipa ispitivanja. Oblik i način postavljanja pitanja utječe na kvalitetu odgovora. Pitanja postavljena sugestivno već sadrže dio odgovora pa je na takva pitanja lakše odgovarati. Nesugestivna pitanja ne navode na odgovor, nekada su preopširna i mogu zbuniti učenika, a ako su prekratka mogu biti nerazumljiva.

Sreća također igra ulogu kod ocjenjivanja. Da li je ispitivač postavio pitanje iz težeg ili lakšeg dijela gradiva, o tome da li je učenika prozvao kada je bio spreman ili ne, o tom poslije kojeg učenika (s dobrim ili lošim znanjem) je prozvan određeni učenik itd.

Dužina trajanja ispitivanja također utječe na kvalitetu ocjene. I predugo i prekratko ocjenjivanje nisu dobra. Kod prekratkog ispitivanja ispitivač dobije premalo informacija za kvalitetnu ocjenu, a kod predugog ispitivanja ispitivačev sud može se svesti na nekoliko zadnjih odgovora ili prvih odgovora u ovisnosti što je bolje ispitivač zapamtio. Isto tako iskustvo ispitivača odnosno duljina radnog staža utječe na kriterij koji ima ispitivač.

NEKOLIKO PRIJEDLOGA KAKO POBOLJŠATI OCJENJIVANJA

Kao svoj skromni doprinos ovoj temi autor se usuđuje dati nekoliko neoriginalnih i ne nepoznatih ideja kako unaprijediti ispitivanje i ocjenjivanje učenika u našim osnovnim i srednjim školama. Provjeravanje, ispitivanje i ocjenjivanje učenika je nezaobilazan i važan dio odgojno obrazovnog procesa usprkos nekim lošim metrijskim karakteristikama ocjena i vrlo je bitno taj dio procesa stalno usavršavati, a ne nikako zanemarivati i izbjegavati.

Ne može se potpuno izbjeći utjecaj čimbenika koji utječu na loše metrijske karakteristike ocjena. Jer činjenica je da su ljudi tj. ispitivači u osnovnim i srednjim školama nesavršeni, sa svojim dobrim i lošim osobinama, ali se njihov utjecaj može kon-

trolirati i tako bitno smanjiti. Vrlo bitno je da si osvijestimo mogućnost utjecanja svih ranije navedenih čimbenika koji „zagađuju“ ocjenu. Kao ispitivači držeci pod kontrolom svoje ponašanje, smanjujemo utjecaj na ocjenu svih negativnih faktora ovisnih o nama kao ispitivačima. Vrlo važno je, isto tako, biti svjestan svojih osjećaja i stavova prema svakom pojedinom učeniku, izbjegavajući svaku simpatiju ili antipatiju prema bilo kojem učeniku. Trebali bismo sami sebe sagledavati realno, što je moguće objektivnije i bez idealiziranja jer ne možemo sve učenike jednako voljeti, ali se prema svima možemo odnositi korektno i profesionalno. Budemo li osvijestili svoje negativne osjećaje, možemo ih držati pod kontrolom i ne dozvoliti da oni zavladaju nama.

Što je veći broj mjerenja na osnovu kojih se procjenjuje mjerena vrijednost bit će pogrešaka mjerenja sve manje. Dakle, *što češće provjeravamo i ocjenjujemo naše učenike, konačna ocjena bit će realnija i točnija mjera znanja učenika.*

Potica j za učenje može biti i loša ocjena ako se ispune neki uvjeti kao na primjer:

a) ako učenik vjeruje da samo o njemu ovisi da li će se i kada ispraviti i ako mu damo tu mogućnost. Učenici i ljudi općenito najviše nauče na svojim greškama (metoda „vlastite kože“) naravno ako se tih svojih grešaka ne plaše.

b) ako učenik zna kako ispraviti lošu ocjenu, jer vrlo je bitno učenika naučiti *kako učiti.*

c) ako ocjenu (kao povratnu informaciju) dobije odmah (ili vrlo brzo) nakon pisane zadaće ili ocjenjivanja jer treba čim prije ispraviti školske ili domaće zadaće.

d) učenik neće povezati ocjenu s onim što je napravilo ako prođe dugo vremena od izvršenja zadaće ili ispitivanja do dobivanja ocjene.

e) ako roditelj sazna za ocjenu na vrijeme. Kako učenicima treba potpora, kontrola i pomoć kod stjecanja navika redovitog učenja (ne kampanjskog) vrlo bitno je da roditelji ili staratelji što češće dobivaju povratne informacije o (ne)napredovanju njihovih učenika. Roditelji (skrbnici) će pohvalom osnažiti dobre navike učenja i samopouzdanje svojeg djeteta ili će na vrijeme pomoći da se isprave loše navike, slab rad i da se nadoknadi nenaučeno gradivo.

f) ako se ocjene dobivaju javno pred razrednim odjelom. Važno je ovdje istaknuti da se nikada informacije roditeljima o ocjenama ne daju javno nego individualno, svakom roditelju samo o ocjenama njegovog djeteta, te posebno ne na roditeljskim sastancima.

g) ako svaki učenik precizno zna što je dobro, a što nije dobro uradio i što treba eventualno popraviti ili bolje uraditi. Učenici više daju truda da poboljšaju svoj uradak, više vjeruju da njihov uspjeh najviše ovisi o njihovom radu ako im ocjenjivač uz ocjenu napiše ili usmeno objasni konkretno i jasno što su uradili dobro, a što treba poboljšati.

Često i kratko provjeravanje i ocjenjivanje znanja znatno je korisnije nego rijetko i opširno i dugotrajno. Značajnu motivacijsku vrijednost ima češće provjeravanje i ocjenjivanje učenika jer učenici na vrijeme dobiju povratnu informaciju o vrijednosti i kvaliteti svoga znanja pa ga realnije shvaćaju i tako usvajaju kriterije za njegovo valoriziranje. To učenike stimulira na naporniji i bolji rad. Učenici više nauče, pokazuju istraživanja, kada znaju da će biti ocjenjivani. S druge strane što se učenici češće provjeravaju i ocjenjuju manja je njihova anksioznost i strah (stres) zbog ispitivanja. Lj. Erić govori o pet oblika emocionalnog reagiranja vezanog uz strah: trema, pred ispitna napetost, strah od ispita, fobija od ispita te fobija od profesora. (Martinko i Nazor, 2005)

Vrlo važno je kreirati ugodno i opušteno ozračje tijekom provjeravanja i ocjenjivanja, a ne izbjegavati ispitivanje. Prijetnje slabom ocjenom treba eliminirati i stvoriti ozračje upućenosti na postizanje uspjeha. Prema nekim istraživanjima oko 80% poteškoća kod učenja uvjetovano je stresom. Proces učenja i postizanje uspjeha najviše ometa strah. Treba unaprijed najaviti učenicima kojeg će se dana provjeravati njihovo znanje, objasniti im kako će se to raditi i kakvi će biti kriteriji ocjenjivanja njihova znanja. Isto tako vrlo je bitno da svaki učenik ima prigodu dobiti zasluženu ocjenu. Na to ne treba imati utjecaj njegov karakter, temperament, emocionalna stabilnost, način učenja ili snalažljivost. Prema dru Glasseru (u njegovim kvalitetnim školama) to se može ostvariti tako što se odrede kriteriji kvalitete uradaka i učenicima se omogućuje da ocjene dobiju ako su sporiji od ostalih i nakon što su samostalno poboljšala zadaće odnosno popravili greške. Treba uvijek dati dovoljan broj pitanja i dovoljno vremena za odgovaranje na ta pitanja. Ocjenjivači (učitelj, nastavnici i drugi) duže čekaju na odgovore kod onih učenika od kojih imaju viša očekivanja. Kroz vrijeme koje učeniku stoji na raspolaganju šalje se i poruka kakva su ispitivačeva očekivanja od učenika. Pored toga kada učenik ima dovoljno vremena za odgovore, manje je pod pritiskom i stresom, pa je i veća vjerojatnost da će iskazati svoje stvarno znanje.

Svakom učeniku treba omogućiti da odgovara na način koji njemu najviše odgovara jer je to vrlo važno. Čestim i vještijim izmjenama različitih metoda procjenjivanja učenikovih kompetencija i znanja povećat će vjerojatnost da svaki učenik dobije mogućnost ispoljavanja svojih postignuća na način na koji mu najviše odgovara. Netko se bolje i lakše izražava usmeno, netko pismeno kroz sastave, a netko kroz uobičajene pismene provjere znanja, netko izvođenjem aktivnosti, a neki učenici radom na projekt-nim zadacima. Naravno, svaka od ovih metoda ima svoje dobre i loše strane. Međutim, vrlo bitno je unaprijed dobro planirati na koji način će se učenici ispitivati i ocjenjivati, kakva će im se pitanja postavljati jer o tome ovisi koja razina znanja će se mjeriti. Preblag i prestrog kriterij ocjenjivanja gotovo je jednako loš. Možemo povremeno provjeravati kakav je naš kriterij ocjenjivanja tako da napravimo distribuciju ocjena svih učenika te o njima razgovaramo s kolegama svog stručnog aktiva. Na razini jedne škole u okviru stručnih aktiva moglo bi se preciznije odrediti što se ocjenjuje. To je posebno moguće kod pismenih ispita.

PRAĆENJE, PROVJERAVANJE I OCJENJIVANJE UČENIKA S TEŠKOĆAMA

U zakonskim propisima koji reguliraju ovu materiju, učenicima s teškoćama smatraju se oni:

- učenici s teškoćama u razvoju,
- učenici s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima,
- učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturnim i jezičnim čimbenicima (članak 65. NN 87/08.).

Sama po sebi se podrazumijeva u radu s ovim učenicima primjena pojedinačnih i individualiziranih i produljenih stručnih rehabilitacijskih postupaka, a kada je to potrebno u posebnim odgojno-obrazovnim skupinama i razrednim odjelima u okviru škole. U određivanju oblika školovanja odlučujuće su učenikove intelektualne sposobnosti i mogućnosti. Osnovni pristup u radu i pedagoška potreba sveobuhvatno je poznavanje i razumijevanje sljedećeg:

- vrste teškoća i njihovih karakteristika;
- uzroka oštećenja;
- vremena nastanka oštećenja;
- sposobnosti i mogućnosti nakon medicinske obrade, u odnosu prema pedagoškim zahtjevima;
- posljedica oštećenja na širem medicinsko-psihološko-sociološko-pedagoškom planu;
- kompenzacijske mogućnosti i sposobnosti učenika s obzirom na vrstu teškoće, sredstva i pomagala koja se mogu koristiti i koriste se u radu;
- sredstva i pomagala za zaštitu i nadomjestak oštećenih ili izgubljenih funkcija i organa.

Potrebno je u odgojno-obrazovno-rehabilitacijskom procesu osigurati primjerene programe (IOOP) i primjerene oblike pomoći u skladu sa sposobnostima, opća i posebna nastavna sredstva, audiovizualna sredstva i druga suvremena tehnička i rehabilitacijska pomagala kao i stručnu pomoć stručnjaka defektologa i drugih specijalista.

Učenici s teškoćama nemaju često mogućnosti pokazati svoja znanja i vještine kao i ostali učenici. Stoga bitan je individualizirani kurikulum koji jasno određuje ciljeve, vrijeme za njihovo ostvarivanje, strategije učenja, resurse za ostvarivanje tih ciljeva... Kod praćenja, provjeravanja, ispitivanja i ocjenjivanja učenika ove populacije posebno treba biti osjetljiv, pažljiv i pristupiti tim aktivnostima uz detaljnu i temeljitu pripremu radi postizanja napredovanja primjerene učenikovim sposobnostima. Napredovanje ovih učenika tijekom školovanja vrednuje se primjenom adekvatnih postupaka, korištenjem prilagođenih ispitnih materijala i individualiziranih uvjeta ispitivanja. Prilagođeni uvjeti trebaju biti omogućeni učenicima koji tijekom cijelog školovanja ili dužeg razdoblja imaju poteškoće u razvoju ili posebne odgojno-obrazovne potrebe i onima kod kojih je došlo do promjena u zdravstvenome stanju koje uvjetuje prilagodbu u polaganju ispita. Širok spektar oblika i programa školovanja ovih učenika zahtijeva i različitosti u njihovom vrednovanju i ocjenjivanju.

Ovi postupci (praćenja, provjeravanja, upisivanja, ocjenjivanja znanja i sposobnosti te primjena stečenih znanja, vještina i sposobnosti) su vrlo osjetljivi s obzirom na složenost zadaća i na posljedice koje se mogu dogoditi ako se pojave odstupanja ili nekvalitetno ostvarivanje svih zadaća koje se očekuju uz pravilnu primjenu tih postupaka. U primjeni, ostvarivanju i provođenju složenog pedagoškog sustava, kao što je odgoj, obrazovanje i rehabilitacija, istodobno sudjeluju uz učenika, ostali učenici, rehabilitatori i roditelji, svaki sa svojom zadaćom, radi uspostave optimalnog načina rada te njegovog permanentnog poboljšavanja i usavršavanja. Praćenje (promatranje, zapažanje, opservacija) ima vrlo važno mjesto i ulogu u radu s učenicima s teškoćama u razvoju. Praćenje

učenika odnosi se na utvrđivanje njegovog realnog psihofizičkog stanja, na zapažanja mogućnosti za razvoj kompenzacijskih vještina i sposobnosti u djelu funkcija koje su oštećenjem potpuno ili djelomično izgubljene te na utvrđivanje teškoća i problema koji su stalni. Praćenje ovih učenika u odgoju, obrazovanju i rehabilitaciji usmjereno je na više područja koja mogu biti opća i posebna.

PRAĆENJE UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Ovi učenici moraju se pratiti pojedinačni i skupno, svaki dan, sveobuhvatno, selektivno, analitički i dosljedno poštujući posljedice oštećenja kod pojedinih učenika. Praćenje se obavlja tijekom rada s učenicima u svim fazama odgojno-obrazovno-rehabilitacijskih aktivnosti kao što su obrada novog gradiva, ponavljanje i uvježbavanje, ispitivanje i ocjenjivanje. Određena dokumentacija i evidencija se vodi o praćenju učenika o cijelom tijeku procesa rada. Svaki učenik ima svoj dosje u sklopu kojeg se vode bilješke te upisuju izvješća o zapažanju učenika tijekom rada. Primjena postupaka praćenja i ocjenjivanja učenika je posebna, pretpostavlja razlikovan pristup, postupnost, odmjerenost što sve ovisi o vrsti i stupnju oštećenja i teškoća u razvoju. Posve određene načine primjene praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja nalažu pojedine vrste teškoća u razvoju i njihove posljedice na psihofizički razvoj učenika. Ponajprije uzimajući u obzir kognitivne sposobnosti i mogućnosti učenika i mogući način komunikacije-izražavanja: pismeno, usmeno, gestom, praktičnom izvedbom itd. – takozvani „komunikacijski kanal (put)“ usko povezan s programom koji je za određenog učenika posebno namijenjen.

POSEBNI OBLICI I POSTUPCI PROVJERAVANJA ZNANJA KOD OVIH UČENIKA

Stručna osoba koja prati napredovanje učenika s teškoćama primijenit će, pored uobičajenih i neke posebne oblike provjeravanja znanja, kao na primjer:

- bit će potrebno dati dulje vremena za pismeno rješavanje nekih zadataka nego što je to uobičajeno,

- pisani materijal će ponekad biti potrebno prilagoditi na određeni način (povećati prostor za upisati odgovor, sačiniti kontrolni test tako da učenik samo zaokruži broj ili slovo ispred točnog odgovora, da samo podcrta točan odgovor, ako se učenik ne može služiti geometrijskim priborom priznati mu i skicu sačinjenu slobodnom rukom ili ponuditi nekoliko crteža među kojim učenik na određen način odabere i obilježi točan ili da od serije crteža učenik treba da sačini niz od crteža prema redoslijedu izrade itd.;

- ispitivač treba imati strpljenja kod usmene provjere te čekati dok učenik odgovori, a ako ima probleme u govoru ne prekidati ga i ne sugerirati mu odgovor, postavljati tako pitanja da učenik može odgovarati samo potvrdno (DA) ili niječno (NE) ili (ako učenik ne govori) s odgovarajućim grafičkim znakom; rabiti se oblicima pismenog ispitivanja ako to učeniku odgovara te koristiti druge alate (komunikacijske tablice) kojima se olakšava komunikacija s učenikom;

- znanje potrebno provjeravati usmeno ako učenik ima problema s čitanjem (dileksija), ili da učeniku netko drugi čita pitanja na koja će on odgovarati pismeno ili usmeno; slične se metode koriste i kod disgrafije, diskalkulije – teškoće u svladavanju matematike. U potonjem slučaju potrebno je raditi po prilagođenom programu i provjeravati ono što je predviđeno po tom programu;

- znanje je potrebno provjeravati češće ako se radi o učenicima sa smanjenom koncentracijom, dakle u kraćim vremenskim intervalima i s malim brojem zadataka ili pitanja na jednom provjeravanju:

- učenicima s perceptivnim smetnjama potrebno je ispitni materijal tako sastaviti da bude bez suvišnih pojedinosti te davati zadatak po zadatak.

- potrebno je prilagođavati ciljeve ili krajnja očekivanja koristeći iste materijale odnosno ako to ne uspijeva osigurati različite upute i materijale kojima se udovoljava učenicovim individualnim potrebama i ciljevima.

O vremenu za provjeravanje posebno treba voditi računa u radu s učenicima sa velikim teškoćama u razvoju i učenju. Ti učenici su spori, kratkotrajnog i slabijeg pamćenja, labilne i fluktuirajuće pažnje i brzo zaboravljaju. Stoga se postupci provjeravanja i ocjenjivanja u najvećoj mogućoj mjeri moraju prilagoditi karakteristikama učenika te zahtjevima programa. Tijekom nastavnog procesa provjeravanje učenika u ostvarivanju zadaća nastavnog predmeta ili područja podrazumijeva uočavanje, utvrđivanje i vrednovanje učenikovih postignuća (uspjeha, neuspjeha) razine usvojenosti znanja, vještina navika, suradnja i sudjelovanje prilikom procesa učenja stečenih sposobnosti i vještina u primjeni naučenoga u svakodnevnim aktivnostima i situacijama. Neophodno je steći jasnu sliku o jakim stranama, interesima učenika i prepoznati njihove potrebe u učenju.

Načini i oblici provjeravanja trebaju biti prilagođeni učeniku i njegovom posebnostima, djelovati afirmativno i poticajno na učenike kako bi kvalitetno iskoristili očuvane sposobnosti i razvili nove. Smatram da opisno ocjenjivanje, sa izraženim pozitivnim pomacima, trebalo bi biti i jedini način vrednovanja djece s teškoćama u razvoju jer bi tako postigli veću kvalitetu samog ocjenjivanja, a značajno i stimulirajuće bi djelovali na samopoštovanje, na osjećaj uspješnosti i na sveukupan razvoj učenikove ličnosti.

Socijalizacija i inkluzivnost bili bi garantirani. „Prilagodba mora služiti svojoj svrsi – da učenik s posebnim potrebama u istom razredu s vršnjacima kroz individualan program razvija vještine i znanja i osposobljava se za nastavak školovanja ili zaposlenje“ (Deschenes, Ebeling, Sprange, 1994.)

Nacionalni obrazovni kurikulum (NOK), koji sprema velike inovacije u odgojnom-obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj teži i ka tome.

LITERATURA

- Andrilović, V. – Čudina, M. (1991.) "Psihologija učenja i nastave", Zagreb, Školska knjiga
- Bradar, I. - Rijavec, M. (1998.) „Što učiniti kad dijete dobije lošu ocjenu?“ Zagreb, IEP
- Deschenes, C. Ebeling, D.& Sprange,J. (1994.) „Adapting curriculum and instruction in exclusive classrooms: A teacher's desk reference“ Bloomington, IN: Institute for the Study of Developmental Disabilities
- Glasser, W. (1994.) „Kvalitetna škola“, Zagreb, Educa
- Glasser, W. (2001.) „Svaki učenik može uspjeti“, Zagreb, Alineja
- Grgin, T. (2001.) „Školsko ocjenjivanje znanja“, Jastrebarsko, Naklada Slap
- Martinko, S. i Nazor, M. (2005.) „Strah od ispitivanja u školi, (Školski vjesnik, časopis za pedagoška školska pitanja, Split, Broj 3-4 str.287-296)
- Grupa autora (2005.) „Vodič kroz Hrvatski Nacionalni Obrazovni Standard za osnovnu školu“ Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
- Slaviček, M. (2008.) „HNOS i vrednovanje“ Zagreb, Profil
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08.)

EVALUATION AND ASSESSMENT WITH A SPECIAL REFERENCE TO HANDICAPPED PUPILS INTEGRATED IN THE REGULAR EDUCATIONAL SYSTEM

S u m m e r y

In this work the author firstly writes generally about the valuation and the grades for the pupils of the elementary and high schools, and later refers to the grading and valuation of the pupils with development difficulties whom are integrated in the regular classes. One of the most important things is that the pupils and all the participants in the educational process in following, controlling and valuating feel completely relaxed and comfortable with no difficulty, fear or stress. Furthermore it is very important to give the possibility to all the pupils to express themselves in their most acceptable way (in writing, verbally, by gesture, by creating adjusted texts, practical works, homework etc.). Even each examiner should be revived (were this teachers, professional associates, collaborators in teaching, and other specialists). To do all the possible to behave objectively and professionally in all the situations.

Key words: *School education, instruction, knowledge acquisition, valuation, evaluation, pupils of the elementary and high school, pupils with difficulty in the development, educational process, knowledge, skills, ability, rehabilitation, integration*

**LA VERIFICA E LA VALUTAZIONE CON RIFERIMENTO PARTICOLARE
AI BAMBINI DISABILI INTEGRATI NELLE SCUOLE NORMALI**

R i a s s u n t o

Nel suo lavoro l'autrice dapprima tratta l'argomento della valutazione e della classificazione degli alunni nella scuola elementare e media, soffermandosi quindi sulla valutazione e sulla classificazione degli alunni con difficoltà nello sviluppo integrati nel regolare sistema scolastico. E' da rilevare l'importanza, per gli alunni e per tutti coloro che concorrono alla realizzazione del processo educativo – istruttivo, di sentirsi, nel corso della valutazione e della classificazione, rilassati, appagati, senza imbarazzo, paure o stress. Sarebbe inoltre importante dare a ogni alunno la possibilità di esprimersi nel modo più consono alle sue capacità (per iscritto, oralmente, per mezzo del linguaggio gestuale, individualizzando test, esercitazioni pratiche, compiti domestici ecc ...). E' indispensabile che ogni docente, collaboratore professionale o quanti altri si trovino coinvolti nel processo di valutazione, siano quanto più obiettivi e si comportino in modo professionale e corretto.

Parole chiave: *Educazione, istruzione, apprendimento, interrogazione, valutazione, classificazione, alunni di scuola elementare e media, alunni con difficoltà nello sviluppo, processo formativo, competenze, abilità, capacità, riabilitazione, integrazione*